

УДК 8Г'42.111

Н.В. Шапран,
Національний університет "Острозька академія",
м. Острог

ФУНУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛІМЕНТАРНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті характеризуються функціональні та соціальні особливості компліментарних висловлень у сучасній англійській мові. Досліджуються прагматичні підходи трактування компліменту. Розглядається реалізація компліментів та соціальні функції, які можуть виконувати компліментарні висловлення.

The article deals with functional and social characteristics of complements in the modern English language. Pragmatical interpretation of the origin of complements is being researched.

The realization of complements and their social functions in the language are presented.

Лінгвістика ХХІ століття характеризується посиленням інтересом до розробки проблем взаємозв'язку мови та культури, які ставлять своєю метою комплексне й всебічне дослідження традицій мовних носіїв, їх суспільної діяльності, звичок, внутрішнього світу, побуту, обрядів, а також форм і засобів їх вираження. Compliment належить до тих термінів культури, що детермінуються суспільними нормами, ситуативно обумовленим характером і національними особливостями.

Complimentarne висловлення – це висловлення, що містить позитивну оцінку адресата, його особистих якостей, вчинків і т.д. зі сторони мовця, використовуючи яке, мовець досягає мети викликати в адресата позитивний емоційний стан. Позитивна оцінка нерідко вживається в ситуації гри (політичної, економічної, соціальної, побутової), однак маніпулятивна оцінка є грою не за правилами: вона завжди пов'язана з ризиком, де гравець перед тим, як висловити комплімент, повинен зважувати свої шанси стосовно моральних і соціальних наслідків того, чи варто “притосовувати світ до слів”. Проте у маніпулятивних компліментах ступінь ризику значно нижчий [17, с. 67-70].

Compliment ґрунтується на задоволенні, він дає вихід почуттям, формує чуттєву атмосферу приємності й люб'язності, практично не залежний від поза мовленнєвих цілей мовця, звичайно, якщо він не діє в контексті маніпулятивної гри. Основною інтенцією компліменту є приблизно така: мовець хоче виразити своє задоволення співрозмовником і сформуванати атмосферу люб'язності.

Compliment здебільшого звільняє людину від необхідності приймати самостійне рішення в стандартній ситуації, оскільки люди як раціональні істоти навіть у ситуаціях емоційної оцінки можуть надавати компліменту семантичний присмак раціонального.

Потреба у компліменті знаходиться в тісному зв'язку з ціннісними орієнтаціями суб'єкта, сформованими внаслідок спрямованості пізнавальної діяльності суб'єкта на певні цінності. Основні тематичні групи цінностей в актах оцінки пов'язані з людиною й артефактами. Людина, на думку А.В. Дьогтьової і М.А. Ягубової, може оцінюватися за зовнішністю, фізичним станом, психічним станом й емоціями, розумовими й інтелектуальними здібностями, моральними ознаками, поведінкою, трудовою діяльністю і професійними навичками, стосунками з людьми в побуті і громадських установах і т. ін. Тематичний ряд артефактів менш різноманітний і численний: їжа, дім, гроші, техніка, предмети мистецтва і т. ін. Указані цінності у процесі їх вербалізації в семантико-синтаксичних реченнєвих структурах компліменту виявляються на місці частково оцінних

предикатів або узагальнено предикатами виділені у випадку загально оцінних висловлень [9, с. 198].

Естетика, на якій переважно ґрунтується комплімент, хоч і намагається сформувати свої стандарти, є явищем схильним до суб'єктивності. Тому спектр оцінки цінностей в компліментах є розлогіший, бо закладена в них суб'єктивність розвиненіша, а відтак свобода інтерпретації дійсності більша. Об'єктом компліментів є насамперед такі цінності, як зовнішня привабливість, гарний фізичний та психічний стан, емоційність, талант, а також предмети, що характеризують смаки та уподобання. Ідеться переважно про біологічні характеристики людини від природи, а не набуті спеціальними зусиллями. Здається, що можна навіть припускати, коли оцінюється гарна зовнішність чи фізичний стан як результат зусиль адресата, то комплімент має очевидні ознаки похвали.

Поняття компліменту, непов'язаного із заслугами, асоціативно тяжіє до негативних явищ, зокрема лестощів, надмірної люб'язності. Мова зафіксувала негативний бік компліментів – нещирість. Комплімент, як коштовності, треба берегти та використовувати зрідка.

У процесі вживання компліментів значну роль відіграє система зовнішніх координат, тобто макропрагматичний рівень, коли до аналізу залучаються переважно два виміри – стратифікаційний і ситуативний. У першому випадку беруться до уваги розбіжності, викликані ролями мовців як представниками різних соціальних груп і верств. У другому – переважне використання тих чи інших компліментів залежно від ситуації.

Стратифікаційний і ситуативний моменти закладені в соціальних нормах, що відіграють роль регуляторів поведінки людини в ситуації компліменту. І хоч “поведінка людини не залежить фатально від об'єктивних обставин, вона не є актом автономним”, бо навіть указані об'єктивні фактори у процесі спілкування не виступають самостійно, а поєднуються з факторами суб'єктивними, насамперед інтенцію мовців, що виступають як носії певних соціальних ролей чи статусів [12, с. 5-9].

Соціальний статус чи роль закладені на шкалі “вищий-нижчий”, що вже само собою генералізує певні поведінкові моделі. Для простоти прикладу зазначимо, що конвенційно прийнято наказувати людині з вищим статусом, а просити з нижчим. Так само і комплімент має свої соціальні обмеження: хвалити прийнято мовцям з вищим соціальним статусом чи роллю. На наш погляд, комплімент завжди має значення сприяння комусь, тому вживання компліменту в напрямі “нижчий-вищий” в офіційній сфері саме через сприяння сприймалося б як недоречність чи лестощі. У неофіційній сфері стратифікація не важлива, тому вектор люб'язності не встановлюється і може бути двобічним.

Не можна оминати увагою і гендерну ознаку, релевантну для вказаних смислів: похвала – байдужа до неї, натомість вважається, що компліменти отримують переважно жінки. Не прийнятні компліменти між чоловіками, те саме стосується жінок, особливо молодих, які не повинні робити компліментів чоловікам. Така біологічна ознака як вік, здається, не відіграє значної ролі, звичайно якщо вона не висувається на перший план. Указані вище заборони можуть нейтралізуватися саме під впливом вікового чинника: наприклад, літні люди чи похилого віку все ж можуть висловлювати компліменти молодим чоловікам. Варто зазначити, що соціальні норми щодо вживання компліментів дедалі стають демократичнішими – старші за часом посібники з етикету були “суворими, напучуючи, що робити компліменти чоловікам не пристало” [3, с. 15].

Невербальна поведінка пов’язана з лінгвістичними засобами і може представляти неабиякий інтерес у плані ідентифікації того чи іншого функціонального смислу. Говорячи про невербальну поведінку, ми маємо на увазі кінетичний її вияв (жести, міміка, рухи тіла). Компліменти, будучи більш залежним від темпераменту, почуттів і бажання сподобатись, супроводжуються й більш кінетичною активністю, хоча ступінь експресії регулюється ситуацією і стосунками мовців. У типових нейтральних виявах ідеться насамперед про люб’язну, радісну усмішку, приємний або навіть здивований погляд. Жестикуляція може включати описово-зображальні жести (жести живописця), якими мовець намагається підкреслити об’єкт свого захоплення – зачіску, плаття, поставу тощо. Однак жестикуляція є нормативною лише для фамільярних стосунків.

Успішність уведення компліменту в мовлення значною мірою залежить від уміння ідентифікувати його функцію і певним чином відреагувати. У діалозі не в меншій мірі, ніж на рівні однієї репліки виявляються характерні риси не лише комунікації, а й мовної системи. Комплімент сам по собі може бути реакцією на певний вербальний стимул. Однак навіть у такому випадку не прийнято залишати сказане без реакції, тим більше, що реакція є здебільшого формальною. Натомість відсутність відповіді вважається демонстрацією нечемності.

Формальності реакції сприяє закладена в компліменті інтенційність, яка практично, крім вияву привітності і солідарності, не потребує якихось зусиль з боку адресата, ні до чого не зобов’язує. У зв’язку з цим репліки компліментів разом з реплікою-відповіддю формують діалоги-унісони. Остання ґрунтується на скромності і вдячності, які можна вважати її маркованими ознаками.

Одним з важливих аспектів функціонування компліментарних висловлювань є їх вільне використання майже в усіх рамках дискурсу. За ними не закріплені відповідні позиції, як, наприклад, за привітаннями чи прощаннями, і їх вживання не є обов’язковим, хоча у деяких

ситуаціях бажано. Залежно від цієї свободи використання мовленнєві акти компліменту, схвалення, похвали можуть виконувати різноманітні функції у дискурсі.

Крім їхньої функції похвали, у широкому смислі значення, вони виконують функції інших конвенційних мовленнєвих актів, таких як привітання, прощання, згода, подяка, поздоровлення і т. д.

Компліментарні висловлювання, які служать для посилення або заміни інших вищезгаданих мовленнєвих актів, вже конвенційно закріплені за стереотипними соціальними ситуаціями, відтворюються в них як готові одиниці, які мають постійне лексичне представлення і стійку синтаксичну структуру, тобто є “стійкими формулами спілкування” і представляють собою невід’ємну частину системи мовленнєвого етикету. Їх вживання є етичною нормою мовленнєвої поведінки [19, с. 241-248].

Вибір стереотипних компліментарних висловлювань у ситуаціях зустрічі залежить від ряду екстралінгвістичних факторів – соціальних характеристик комунікантів, рівня їхнього знайомства, періоду часу між зустрічями.

У фазі встановлення мовленнєвого контакту формули привітання супроводжуються емоційно-експресивними компліментарними висловлюваннями, які виражають задоволення, радість зустрічі комунікантів-знайомих: *It's nice to see you. How nice to see you! I'm glad to see you!* Вказані висловлювання можуть передувати конвенційним формулам привітання чи слідувати за ними, але часто вони замінюють їх та функціонують самі у якості мовленнєвих актів привітання. У таких випадках вони виступають як “бівалентні мовленнєві акти”, що виражають дві ілюктивні сили. Наприклад: *Wyatt: Oh, Alastair! How nice it is to see you! /.../ Do tell us about the Americans. Alistair: Don't ask.* (Shaffer P. Five Finger Exercise, p. 18)

Компліментарні висловлювання у подібних випадках реалізують метакомунікативну функцію й сприймаються як частина соціального ритуалу.

Привітання є одним із видів одиниць мовленнєвого етикету, які вживаються для маркування соціальних відносин, що існують в рамках комунікативного акту. Компліментарні висловлювання у функції привітання зустрічаються у мові як рівноправних, так і різних за статусом комунікантів. У ситуаціях з близькими, друзями, родичами вони сприймаються як більш щирі висловлювання. І, навпаки, при спілкуванні людей з нерівним соціальним статусом вони вживаються в основному комунікантами з нижчим соціальним статусом у якості ввічливих, поважних форм привітання й носять етикетний характер.

Типовими етикетними формулами є компліментарні висловлювання, які конвенційно закріплені у якості ввічливих форм привітання за ситуаціями знайомства: *(I'm) pleased to meet you. (It's) nice*

meeting you. (I'm) glad to meet you. A pleasure to know you.

На стадії розмикання мовленнєвого контакту компліментарні мовленнєві акти виступають як “передзакінчуючі” чи “післязакінчуючі” мета комунікативні висловлювання”. Пов’язуючись з конвенційними формулами прощання, вони функціонують як мовоактивна єдність більш вищого рівня. Вони також можуть самостійно виконувати функцію прощання, виражаючи при цьому дві ілокутивні сили [18, с. 234-239].

Ситуаціям прощання характерні конвенційність та ритуальність. Тому компліменти, які закріплені за ними, також можна віднести до одиниць мовного етикету.

Вибір тої чи іншої форми висловлювання залежить від рівня близькості комунікантів та їх ситуативних соціальних ролей. При прощанні мовця з особою чи особами використовуються такі компліментарні висловлювання: *It was a pleasure meeting you. Nice meeting you. I'm so glad to have met you. It's been a great pleasure to know you.*

Прощання у формі компліментарного мовленнєвого акту готує сприятливі умови для продовження взаємостосунків між комунікантами на майбутнє й часто прямо виражає бажання мовця продовжити вже існуючі дружні зв’язки.

На відміну від компліментів-привітань, компліментарні висловлювання, які посилюють або заміняють мовленнєві акти вдячності, характеризуються більшою свободою зустрічі та меншим рівнем конвенційності. Їм характерно функціонування на усіх стадіях мовної комунікації – як у фазах встановлення і розмикання, так і у фазі підтримки мовного контакту. Проте більшість з них має стереотипну структуру і використовується комунікантами в якості готових одиниць для вибору певної стратегії поведінки з корективом.

Такі висловлювання, як *That's (most, very, awfully) kind (sweet) of you. It's very good (nice) of you (to tell me). How nice of you,* виступають більш ввічливішими формами вдячності і використовуються в основному комунікантами з різними віковими характеристиками, а також рівними за соціальним статусом, але не маючи близьких стосунків з знайомими, колегами.

Компліментарні мовленнєві акти, які виконують функцію згоди, властиві для стадії підтримки мовленнєвого контакту співбесідників. Їх реалізацією є частковокомпліментарні висловлювання, які характеризують ментальні акти адресата [5, с. 80-86].

У даній функції компліментарні висловлювання зустрічаються у більшості ситуаціях як бівалентні мовні акти, які є реалізацією тактики підтакування. Щире схвалення пропозицій, рішень, суджень адресата свідчить про розуміння та підтримку його поглядів мовцем. Тактика висловлення згоди компліментуванням у першу чергу направлена на солідарність комунікантів.

Перш за все компліменти для вираження згоди вживаються у ситуаціях висунення адресатом будь-якої пропозиції чи прийняття рішення про дію, вчинок. Це висловлювання типу: *That's right. Quite right. You are right. That's great (good, nice, fine, wonderful, correct). That's a good idea.*

Компліментарні мовленнєві акти також доводять те, що мовець поділяє точку зору адресата у ситуаціях схвалення висловлюваних співбесідником суджень, поглядів: *That's true. You are right. Good point. Lovely. Splendid.*

Одним з найважливіших властивостей компліментарних висловлювань є їх здатність функціонувати у якості виду “позитивного підкріплення”. Вони представляють собою засіб, за допомогою якого індивід чи суспільство в цілому може заохочувати бажану поведінку. Таке позитивне підкріплення дається комунікантами з вищим соціальним статусом або старшими за віком у спілкуванні з нижче стоячими чи молодшими і характерно для ситуацій, в яких соціальні ролі учасників спілкування розподіляються наступним чином: вчитель – учень, господар – слуга і т. д.

Стиль навчання заохочення є типовим для англомовних суспільств в рамках традицій та правил поведінки у школі на уроках. Наприклад: **Hanson:** *Excellent. Very good.* **O'Connor:** *Next week, as a very special reward, you can be in charge of the ink and the chalk.* **Sheila:** *Oh, thank you, sir!* (Osborne G. West of Suez, p. 334)

Схвалення є мовленнєвим актом, що займає значне місце у процесі спілкування. Воно виражає ставлення мовця (суб'єкта оцінки) до адресата (об'єкта оцінки) у ситуації спілкування. Подібно до компліменту, схвалення поділяються на ті самі види, в яких використовуються ті самі засоби інтенсифікації, крім запитань та вигуків. Тому, можна зробити висновок, що комплімент є схваленням, в якому виражається прагнення мовця вплинути на емоційну сферу адресата.

Література

1. Антипова А.М. Система английской речевой интонации. – М.: Высш. шк., 1979. – 130 с.
2. Арбекова Т. И., Власова Н.Н. Пособие по разговорному английскому языку. – М.: Высш. шк., 1978. – 12 с.
3. Арутюнова Н.Д. Об объекте общей оценки // Вопросы языкознания. – 1985. – №3. – С. 13-14
4. Аршавская Е.А. Речевой этикет современных американцев США. – М.: Наука, 1977. – 310 с.
5. Арцішевська А.Л. Комунікативно-прагматичні аспекти репрезен-

туючого компонента в англomовному оповіданні ХХ ст. // Іноземна філологія. – 19991. – Вип. – С. 72 – 89.

6. Багмут О.І., Борисик І.В. Інтоніяція як засіб мовної комунікації. – К.: Наукова думка, 1980. – 224 с.

7. Блох М., Ильина Н.В. Структура и семантика оценочной конструкции // Функциональная семантика синтаксических конструкций. – М., 1986. – С. 14-23

8. Бузаров В.В. Формулы речевого этикета в английской диалогической речи // Социальная и стилистическая вариативность современного английского языка: Межвуз. сб. науч. тр. – Пятигорск, 1988. – С. 98 – 107.

9. Дегтева Е.В., Ягубова М.А. Оценочное слово в языке газеты // Вопросы стилистики. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1999. – Вып.28: Антропоцентрические исследования. – С. 192-204

10. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. – М.: Наука, 1985. – 260 с.

11. Гольдин В.Е. Речь и этикет. – М.: Просвещение, 1983. – 167с.

12. Гурочкина А.Г. Функционирование формул речевого этикета в акте вербальной коммуникации // Коммуникативный и номинативный аспекты единиц языка: Межвузовский сборник научных трудов.–Л.: "Темплан", 1989. – С. 3 – 17.

13. Иванов А.О. Английские разговорные формулы: Учебное пособие для студентов пед. институтов по спец. "Иностр. яз.". – М.: Просвещение, 1989. – С. 128 – 132.

14. Клюев Е.В. Речевая коммуникация. – М., 1998. – 134 с.

15. Кокойло Л.А. Комплиментарные высказывания в современном английском языке: Диссертация на соискание ученой степени канд. фил. наук. – К., 1995. – 375 с.

16. Колшанский Г.В. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения // Иностранные языки в школе. – 1985. – №1. – С. 10 – 15.

17. Міщенко В.Я. Комплімент в мовленнєвій поведінці представників англomовних культур: Автореферат. – Х., 1999. – 74 с.

18. Смирнова Н.И. Сопоставительное описание элементов русской и английской кинесической коммуникации // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. – С. 219-247.

19. Стросон П.Ф. Намерение и конвенция в речевых актах: Пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17: Теория речевых актов. – С. 131-150.

20. Bach K., Harnish R.M. Linguistic Communication and Speech Acts. – Cambridge; London, 1979. –327 p.